

УДК 364
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.481-483

Шандор Федір Федорович
доктор філософських наук, доцент
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна
f.shandor@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0515-0596>

РІЗНОВИДИ ГРУП МАСОВОЇ ПОВЕДІНКИ, ЩО ФОРМУЮТЬСЯ У ПРОЦЕСІ ГРУПОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. Ключовими цілями соціальної групової роботи є створення групового клімату, завдяки якому члени групи почувають себе достатньо упевненими для обміну досвідом розв'язання проблем; підтримання ініціативи членів групи, розвиток навичок спілкування, усвідомлення власної цінності; відновлення самоповаги. Мета дослідження: актуалізація навичок психологічного захисту клієнтів, що допомагає розвинути їх за допомогою групи, віднайти різні варіанти функціонування, через діалог індивіда із середовищем. У дослідженні використано теоретичні методи, а саме аналіз, абстрагування, узагальнення, пояснення та класифікація. Групова соціальна робота визначається як метод психосоціальної роботи і як форма соціальної роботи, якщо за критерій береться кількість об'єктів соціально-психологічного впливу. У науковій літературі соціальна робота з групою традиційно визначається як метод соціальної роботи. Клієнти, які включаються у груповий процес, розглядаються як об'єкт соціальної роботи. Власне, розвиток психологічних підходів, прийомів, напрямків діяльності таких груп відбувається у рамках психотерапії і практичної психології. Груповий процес будується відповідно до психоаналізу, біхевіоризму, когнітивної психології, гуманістичної психології та інших психологічних теорій і напрямків. Клієнтами групової соціальної роботи є особи з проблемами соціальної адаптації та інтеграції, жертви несприятливих умов соціалізації, ті, хто має проблеми психологічного та емоційного стану як наслідки життєвих криз різного віку і соціального становища

Ключові слова: група; груповий марафон; орієнтовані групи; групова робота.

Вступ. Групам належить унікальне місце в практиці допоміжних професій. Групова робота базується на властивій людям тенденції збиратись, обмінюватись думками та почуттями, а також спільно працювати та проводити дозвілля. Групи цінні тим, що вони надають своїм учасникам відчуття належності, змогу обговорювати спільні проблеми, спостерігати за поведінкою та її наслідками, отримувати підтримку, як важливу складову процесу самопізнання та зміни. Беручи участь у груповій роботі, люди формують соціальні стосунки, емоційні зв'язки та отримують нові знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базовими дослідженнями напрямів групової соціальної роботи вважаються підходи американських учених К.Паппел та Б.Ротман, яким належить розробка наукових підходів, які базуються на еґо-психології, когнітивній теорії і теорії соціального навчання, теорії відносин, рольовій теорії особистості, теорії комунікації.

Мета дослідження: актуалізація навичок психологічного захисту клієнтів, що допомагає розвинути їх за допомогою групи, віднайти різні варіанти функціонування, через діалог індивіда із середовищем. У дослідженні використано теоретичні методи, а саме аналіз, абстрагування, узагальнення, пояснення та класифікація.

Виклад основного матеріалу. Термін «групова робота» досить часто використовують для опису тих процесів, які визначають її як різноманітну професійну діяльність, спрямовану на надання допомоги у виконанні завдань в умовах групи. Це передбачає використання спеціалістами теорії групи і групового процесу в умовах сприяння взаємодії людей в досягненні спільної мети, які за своєю природою можуть бути особистісними, міжособистісними чи пов'язаними із вирішенням завдань.

Особливість соціальної групової роботи полягає у тому, що вона дає можливість клієнтам соціальної роботи стати більш незалежними і ініціативними у

прийнятті самостійних рішень стосовно важливих проблем та виявляти відповідальність за зміни, які відбуваються в їхньому житті. Ключовими цілями соціальної групової роботи є створення групового клімату, завдяки якому члени групи почувають себе достатньо упевненими для обміну досвідом розв'язання проблем; підтримання ініціативи членів групи, розвиток навичок спілкування, усвідомлення власної цінності; відновлення самоповаги [4].

На сьогодні є багато різноманітних модифікацій груп, що можуть бути створені у соціальних службах для групової роботи із різними групами клієнтів.

1. Орієнтаційні чи освітні групи. Робота в таких групах набуває профілактичного чи навчального характеру. Їх мета полягає у навчанні учасників групи правильно поводити себе в ситуаціях, пов'язаних з потенційною небезпечкою (наприклад, ВІЛ/СНІД), справлятися із проблемами життєвого розвитку (наприклад, старіння) чи з непередбаченими життєвими кризами (такими як втрата близької людини). Важливою складовою робочого процесу в групі є обговорення того, як учасники можуть індивідуалізувати інформацію, отриману в контексті групової роботи.

2. Групи консультування групи вирішення міжособистісних проблем. Ці групи покликані допомогти учасникам вирішити звичайні, однак досить часто складні життєві проблеми за допомогою міжособистісної підтримки та шляхом спільного вирішення завдань. Окремо можна виділити також ще одну мету подібних груп – розвиток навичок вирішення завдань міжособистісного спілкування з тим, щоб в подальшому учасники групи були готові до самостійного подолання можливих проблем.

3. Групи психотерапії чи особистісної реконструкції. Психотерапевтичні групи створюються для того, аби допомогти учасникам відкоригувати глибокі психологічні проблеми, допомогти кожному індивіду відновити найбільш значимі аспекти особистості [3].

Т-групи – групи тренінгу розвитку особистості

в міжособистісному просторі. Власне Т-групи беруть свій початок у 1945 році на заняттях лабораторним тренінгом під керівництвом відомого психолога Курта Левіна [9]. У 1947 році у США створюється Національна лабораторія тренінгу. Мета такого тренінгу переважно пов'язана із наступними аспектами:

- розвиток самосвідомості за рахунок зниження бар'єрів психологічного захисту;
- розуміння умов, які перешкоджають або допомагають функціонувати групі; розуміння міжособистісних відносин для ефективнішої взаємодії з іншими;
- опанування вміннями діагностики індивідуальних, групових і організаційних проблем – наприклад, вирішення конфліктних ситуацій в групі.

Т-групи ґрунтуються на принципах групової динаміки, яка має такі ключові елементи, як: цілі групи, її норми, структура групи, проблема лідерства, згуртованість групи та фази її розвитку.

У наш час виділяють кілька різновидів Т-груп [7]:

- 1) загальний розвиток індивіда (групи сензитивності);
- 2) формування і дослідження міжособистісних стосунків;
- 3) організаційний розвиток – підхід, у рамках якого спеціалісти працюють над покращенням діяльності цілих організацій.

Б-групи – біхевіористські орієнтовані групи, групи тренінгу життєвих вмінь. Заняття в таких групах безпосередньо пов'язане з виробленням певних навичок соціальної взаємодії, які проявляються на рівні поведінки.

Типовими методиками проведення Б-груп є репетиція поведінки [2]:

- учасникам демонструється модель оптимальної поведінки в запропонованій ситуації;
- учасник випробує новий тип поведінки чи його фрагмент (фаза репетиції);
- заохочення за успішні дії, у вигляді позитивних реакцій групи (фаза підкріплення).

Щоб успішно переносити набуті навички в реальне життя, учасники тренінгу отримують домашнє завдання.

Пси-групи – групи, що спираються на психодраматичний підхід, групи тренінгу вирішення особистих проблем. Сутність цього методу полягає в постановці вистави членами групи під керівництвом ведучого – режисера в спеціально організованому просторі за допомогою спеціальних прийомів [5].

Психодраматичні сесії мають такий перебіг:

- 1) розминка (фаза розігріву);
- 2) фаза психодраматичної дії;
- 3) фаза інтеграції, коли учасники обмінюються своїми почуттями та враженнями [1].

В-групи – групи, що спираються на гуманістичний підхід, групи тренінгу вільного самовизначення групи. Цим групам властиві: саморозкриття, увага до почуттів, усвідомлення самого себе і свого фізичного «Я», дотримання принципу «тут і зараз». Однією із особливостей таких груп є максимально недирективний (демократичний) стиль управління групою.

ТА-групи – групи, що спираються на трансактний аналіз, групи тренінгу раціонального самопізнання і саморозвитку. Учасники ТА-груп вчаться розпізнавати, в які психологічні ігри вони залучені в процесі спілкування і які види маніпуляцій в них використовують. У ході занять учасники досягають інсайту (моменту озаріння, коли стають відомими істинні мотиви тих чи інших учинків). У ТА-групах інсайт має інтелектуальний, аналітичний характер.

Г-групи – групи, що спираються на гештальт-те-

рапію, групи тренінг самоактуалізації і саморегуляції. Головне завдання Г-груп не навчання, як Т-груп, а розширення сфери усвідомлення своєї самоідентичності, власної досконалості, прийняття відповідальності за все, що з людиною відбувається. Гештальт – це цілісний образ людини, конфігурація її взаємовідносин зі світом, її світосприйняття.

4. Груповий марафон – це єдина довготривала сесія групової роботи, спрямована на подолання захисних механізмів, які переважно використовуються людьми в буденних ситуаціях. Груповий марафон переважно триває не менше 24 годин. Така техніка успішно використовувалась у реабілітаційній роботі з людьми, які зловживають психоактивними речовинами, а також у груповому консультуванні.

5. Цільові групи, групи дій. Подібні групи допомагають своїм учасникам застосовувати принципи і процеси групової динаміки для вдосконалення діяльності і досягнення поставленої мети роботи. Найпоширенішим прикладом цільової групи є команда. Учасники груп, орієнтованих на дію, співпрацюють задля розв'язання певних соціальних проблем, проведення політичних і соціальних кампаній з метою досягнення певних соціальних змін і колективного наснаження.

6. Групи само- та взаємодопомоги. Різновид самокерованої групової роботи, за якої втручання фахівців є мінімальним і часто обмежується етапом формування групи. Члени групи діють самостійно, вирішують спільно погоджені завдання [10].

До найпоширеніших форм діяльності груп самодопомоги відносять дискусійні гуртки і взаємодопомога в групі.

Дискусійні гуртки призначені для обговорення питань, що цікавлять її членів. Вони можуть мати задалегідь складний і погоджений план проведення таких дискусій, а можуть працювати у менш формальний спосіб, відгукуючись на поточні проблеми своїх членів. Краще, щоб дискусії тривали не більше двох годин.

Така форма роботи як взаємодопомога в групі добре корелюється з елементами допоміжної психотерапії, заснованими на рольовій теорії, згідно з якою людина, виступаючи в ролі помічника іншому, виявляє вміння знайти рішення у важкій ситуації. Отримавши відповідні навички, навчившись бути помічником, людина поводить себе асертивно (впевнено висловлює свої емоції та думки), демонструє нові для неї зразки поведінки. Це може стати умовою для переходу від учасника групи до учасника суспільства [8].

Нині в Україні спостерігається становлення різних форм групової соціальної роботи.

Висновки. На сьогодні є багато різноманітних модифікацій груп, що можуть бути створені у соціальних службах для групової роботи із різними групами клієнтів – залежно від мети та форми роботи. Потенційні клієнти соціальної роботи часто належать до маргіналізованих, проблемних або вразливих груп. Вони повністю чи частково позбавлені можливості брати активну участь в житті суспільства, громади, де вони живуть, виштовхнуті на периферію суспільного життя, не здатні підтримувати соціальні зв'язки та вести спосіб життя, який є поширений та прийнятний в відповідному суспільстві, членами якого вони є. Такий стан у сучасній соціальній роботі називають соціальним виключенням (відчуженням). Однією з центральних у соціології соціальної роботи є ідея створення підтримуючих мереж для клієнтів, а також активізація громади, розвиток її соціального капіталу як засобу пом'якшення або розв'язання со-

ціальних проблем.

Перспективи подальших досліджень: оволодіння системою загальнотеоретичних та практично-орієнтованих знань, вмій і навичок стосовно опосередкування поведінки людей у великих соціальних

групах; гармонізація, синтезування знань про соціальні групи зі знаннями у сфері протидії злочинності та правопорушенням; формування наукового світогляду щодо соціо-психологічних чинників неправної поведінки людини в натовпі.

Список використаної літератури

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
2. Бех В.П., Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціальна робота в сучасному суспільстві: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. 601 с.
3. Вдовиченко Л.Н. Глобальная социология перед новыми вызовами. СОЦИС. 2015. №7. С25–29.
4. Добрен'ков В.И., Кравченко А.И. Фундаментальная социология. В 15 т. Т8. Социализация и образование. М.: ИНФРА-М, 2005. 520 с.
5. Лукашевич М.П. Соціологія сім'ї: теорія і практика: навч. посібник. К.: ІПК ДСЗУ, 2012. 186 с.
6. Лукашевич М.П., Семігіна Т.В. Соціологія соціальної роботи (курс лекцій): Навчальний посібник. К.: ІПК ДСЗУ, 2009. 210 с.
7. Семігіна Т.В. Робота в громаді: практика і політика. К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2004. 180 с.
8. Соціальна робота: в 3-х ч. Ч.2.: Теорії та методи соціальної роботи / А.М. Бойко, Н.Б.Бондаренко, О.С.Брижовата та ін.; Ред: Т.Семігіна, І.Грига. К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2004. 226 с.
9. Соціальна робота [Текст]: [Навчальний енциклопедичний словник-довідник] / За науковою ред. д.с.н., проф. В.М.Пічі. Вид. 4-те, виправлене, перероблене та доповнене. Львів: "Новий Світ - 2000", 2020. 61 с.
10. Теорії та методи соціальної роботи / За ред. Т.В.Семігіної, І.І.Миговича. К. Академвидав, 2005. 328 с.

References

1. Bezpal'ko, O.V. (2005). *Sotsial'na robota v hromadi* [Community social work]. Tsentr navchal'noyi literatury. [in Ukrainian].
2. Bekh, V.P., Lukashevych, M.P., & Tulenkov, M.V. (2016). *Sotsial'na robota v suchasnomu suspil'stvi* [Social work in modern society]. Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova. [in Ukrainian].
3. Vdovychenko, L.N. (2015). Hlobal'naya sotsyolohyya pered novymy vyzovamy [Global sociology facing new challenges]. *SOTSYS*, 7, 25–29. [in Ukrainian].
4. Dobren'kov, V.Y., & Kravchenko, A.Y. (2005). *Fundamental'naya sotsyolohyya. V 15 t. T 8. Sotsyalyzatsyya y obrazovanye* [Fundamental sociology. In 15 v. V 8. Socialization and education]. INFRA-M. [in Russian].
5. Lukashevych, M.P. (2012). *Sotsiolohiya simyi: teoriya i praktyka* [Sociology of a family: theory and practice]. IPK DSZU. [in Russian].
6. Lukashevych, M.P., & Semyhina, T.V. (2009). *Sotsiolohiya sotsial'noyi roboty* [Sociology of social work]. IPK DSZU. [in Ukrainian].
7. Semyhina, T.V. (2004). *Robota v hromadi: praktyka i polityka* [Community work: practice and policy]. Vyd. dim «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya». [in Ukrainian].
8. Semyhina, T., & Hryha, I. (Eds.). (2004). *Cotsial'na robota: v 3-kh ch. CH.2.: Teoriyi ta metody sotsial'noyi roboty* [Social work: in 3 parts. Part 2: Theories and methods of social work]. Vyd. dim «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya». [in Ukrainian].
9. Picha, V.M. (Ed.). (2020). *Sotsial'na robota: Navchal'nyy entsyklopedychnyy slovnyk-dovidnyk* [Social work: Educational encyclopedic dictionary-reference book]. Novyy Svit – 2000. [in Ukrainian].
10. Semyhina, T.V., & Myhovych, I.I. (2005). *Teoriyi ta metody sotsial'noyi roboty* [Theories and methods of social work]. Akademyvdav. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2021 р.

Shandor Fedir

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor
Head of Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

VARIETIES OF GROUPS OF MASS BEHAVIOR FORMED IN THE PROCESS OF GROUP SOCIAL WORK

Abstract. The key goals of social group work are to set a group climate that makes group members feel confident enough to share problem-solving experiences; supporting the initiative of group members, developing communication skills, awareness of self-worth; restoration of self-esteem. The purpose of the study is to update the skills of psychological protection of clients, which helps to develop them with the help of a group, to find different options for functioning, through the dialogue of the individual with the environment. The study used theoretical methods, namely analysis, abstraction, generalization, explanation and classification. Group social work is defined as a method of psychosocial work and as a form of social work when criterion is the number of objects of socio-psychological influence. In the scientific literature, social work with a group is traditionally defined as a method of social work. Clients who are included in the group process are considered as an object of social work. In fact, the development of psychological approaches, techniques, activities of such groups occurs in the framework of psychotherapy and practical psychology. The group process is built according to psychoanalysis, behaviorism, cognitive psychology, humanistic psychology and other psychological theories and directions. Clients of group social work are people with problems of social adaptation and integration, victims of adverse socialization conditions, those who have problems of psychological and emotional state as a result of life crises of different ages and social status. One of the central in the sociology of social work is the idea of creating support networks for clients, as well as the activation of the community, the development of its social capital as a means of mitigating or solving social problems.

Key words: group; group marathon; oriented groups; group work.